

Ю. М. Манцевич,
д. е. н., Голова ТОВ "Інститут просторового розвитку"

ПРОСТОРОВЕ ПЛАНУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФУТУРОЛОГІЇ

Y. Mantsevych,
doctor of economics, Chief of LLC "Institute of Spatial Development"

SPATIAL PLANNING AS AN INSTRUMENT OF FUTUROLOGY

Статтю присвячено дослідженню проблем трансформації життєвого середовища з позицій просторового розвитку суспільства. Часовий ресурс починає відігравати самостійну роль у моделюванні майбутнього стану економіки, території, суспільних відносин. Футуристична складова впливає на процес практичного проектування систем розселення, виробничої бази, природно-екологічних комплексів та інших систем. Особливу увагу автор звертає на законодавчо закріплену вимогу використання застарілих нормативів і методів у просторовому проектуванні, які не узгоджуються з сучасними методами прогнозування розвитку територіальних утворень (регіонів, міст, сіл і їх частин) на віддалену перспективу — 20—25 років. Навіть футурологам важко прогнозувати стан будь-якої суспільної системи на таку віддалену перспективу, а проектувальники змушені це робити не маючи достатніх наукових знань і інструментів.

The article is devoted to the study of the transformation's problems of the living environment from the standpoint of the spatial development of society. Time resource begins to play an independent role in modeling the future state of the economy, territory, social relations. The futuristic component affects the process of practical design of resettlement systems, production bases, natural-ecological complexes and other systems. Particular attention is paid to the legally stipulated demand for the use of outdated standards and methods in spatial design, which are not consistent with modern methods of forecasting the development of territorial entities (regions, cities, villages and their parts) for a long-term perspective — 20—25 years. Even futurologists find it difficult to predict the state of any social system at such a distant perspective, and designers are forced to do this without sufficient scientific knowledge and tools.

Ключові слова: футурологія, просторовий розвиток, містобудування, проектна документація, науковий прогноз, багатоваріантність.

Key words: futurology, spatial development, city planning, project documentation, scientific forecast, multivariate.

Найбільшою небезпекою за часів змін є не самі зміни, а дії відповідно до вчорашньої логіки.

Питер Ф. Друкер

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У жовтні 2016 року громадська організація "Інститут просторового розвитку" провела засідання дискусійного клубу з обговорення концепції зміни часу, перебігу подій, містобудівного простору в сучасних умовах та можливий вплив цих тенденцій на сферу просторового розвитку (за книгою Едвіна Тоффлера "ШОК МАЙБУТНЬОГО") [1]. З основною доповіддю виступив автор цієї статті.

У сучасному світі зростають розбіжності між буденним життям переважної частини населення, діяльністю високотехнологічних компаній, наукової спільноти та здатністю суспільства до усвідомлення можливих наслідків суттєвого розшарування населення за різними параметрами. Прискорення науково-технічного прогресу призводить до ущільнення знань, технологій, здобутків матеріального виробництва. Останнім часом вчені здебільшого звертають увагу на проблеми з пристосуванням людей до швидкої зміни не тільки подій, а й оточення, в якому людина народжується, вчиться, працює і виховує

нащадків. Майнове розшарування різних верств населення і спроби політичної еліти в різні способи зменшити не стільки сам розрив у матеріальному стані, скільки гостроту дискусій, не знімає проблему, а лише приховує її.

При цьому мало хто звертає увагу на значні негативні наслідки майнового розшарування на інші аспекти суспільного життя. Зокрема просторове планування є однією з галузей, які, з одного боку, повністю залежать від рівня соціально-економічного розвитку всієї країни і окремих населених пунктів, а з іншого — має значний вплив на формування суспільної згоди та зниження рівня напруги в суспільстві.

Автор вважає, що просторове планування є одним з найбільш важливих інструментів футурології¹, оскільки сам процес розробки проектів просторового планування має на меті створення моделі майбутнього стану певної території (країни, регіону, населеного пункту або його частини). Просторовий розвиток зосереджений на територіальних аспектах розвитку суспільства, проте нероз-

ривно пов'язаний з усією сукупністю соціальних і економічних відносин, що виникають в ньому.

У ході обговорення доповіді було висловлено ряд пропозицій щодо викладення цього матеріалу для ознайомлення ширшого загалу фахівців, що й стало основою для написання цієї статті з викладенням власного бачення даної проблеми. Автор сподівається, що тема буде належним чином підтримана колегами, і ми будемо мати можливість провести широку дискусію на тему зв'язку футурології і прогнозування майбутнього стану міст і регіонів.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

В історичному аспекті варто розглянути роботи Вернадського В.І., який сформулював визначення ноосфери. Фактично ноосфера, на його думку, є тим станом, до якого рухається людство. Це і є глобальний футурологічний прогноз. Варто також звернути увагу на роботу Чижевського О.А. "Земное эхо солнечных бурь", в якій він розраховував алгоритм зміни природного стану Землі, а також циклічності захворюваності, психічного (соціального) збудження людей і, як наслідок, вірогідності виникнення революцій і хаосу (що збігається з двома українськими Майданами).

Прогнозування соціальної поведінки великих мас населення є вкрай важливим для фахівців з просторового планування, але вирішальну роль все ж відіграють тенденції розвитку економіки, а також можливості прогнозування циклічності та етапності зміни економічних формацій. В цьому плані важливими є роботи таких класиків, як Й.А. Шумпетер, В.В. Леонт'єв, Д.М. Кейнс та інші. Варто відзначити і роботи сучасних економістів, які намагаються спрогнозувати подальший розвиток глобальної економіки і визначити стан майбутнього світу. До них варто віднести таких відомих вчених, як З. Бауман, М. Олсон, а також сучасних талановитих дослідників К. Перес, Е. де Сото та ряд інших.

Серед сучасних українських авторів, які часто звертаються до проблематики прогнозування майбутнього, слід відзначити роботи С. Дацюка, Ю. Романенко, Г. Почепцова, О. Роговика, В. Пекара, В. Стуса та ряду інших, які часто друкують свої статті на сайті "Хвиля". Ці публікації охоплюють практично всі аспекти сучасного життя і представляють різноманіття поглядів від помірних до крайніх радикальних.

Окремо варто виділити проект "Український інститут майбутнього", діяльність якого повністю присвячена проблемам прогнозування майбутнього, що випливає з його назви. На погляд автора, це є досить вдалою заміною Інституту стратегічних досліджень, який себе практично вичерпав в якості генератора нових ідей. Варто звернути увагу на те, як себе позиціонує "Український інститут майбутнього" — це незалежний аналітичний центр, який прогнозує зміни та моделює можливі сценарії розвитку подій в Україні в таких сферах, як міжнародна та внутрішня політика; національна безпека та оборона; економіка; правоохорона та судова система; освіта та компетенції майбутнього.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є формулювання ключових проблем просторового розвитку і прогнозування можливих шляхів їх вирішення на основі аналізу сучасних тенденцій зміни суспільних відносин.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Методологічні проблеми.

Впродовж останніх трьох років автор самостійно та у співавторстві з Бистряковим І.К. опублікував ряд статей, які присвячені різним аспектам дослідження сучасних проблем просторового розвитку в нашій державі¹. Зокрема в цих статтях розглянуті проблеми суто просторового планування ("Проблеми просторового розвитку України з позиції поглядів П. Аберкромбі", "Використання простору у площині суспільних перетворень в Ук-

раїні"), а також проблеми, опосередковано пов'язані з просторовим плануванням ("Організація сучасного локального простору життєдіяльності: фактори впливу", "Концептуальні підходи до оновлення містобудівного законодавства"). У зазначених статтях висловлюється занепокоєння щодо зростання невідповідності задекларованих принципів організації просторового розвитку населених пунктів і регіонів та практикою управління цими процесами.

Варто виділити такі основні проблеми сучасного просторового планування:

1) зростання розриву між застарілими науковими концепціями, покладеними в основу просторового розвитку територій, та прискоренням змін соціально-економічного розвитку суспільства;

2) втрата комплексності у сприйнятті політичними елітами проблем просторового розвитку і переважання споживацьких підходів до використання просторових ресурсів;

3) зростання консервації наукових ідей у зв'язку з обмеженнями кількості і географії контактів, яке зумовлене обмеженістю фінансових ресурсів і переорієнтацією з переважно радянського географічного простору на загальносвітовий.

Слід коротко пояснити кожен з наведених тез.

Сучасні нормативні акти базуються на радянському та пострадянському сприйнятті оточуючого світу. Ідеологічною основою більшості українських ДБНів є ВСНІ і СНІПи, які діяли до 1991 року. Питання не в тому, що це погано або добре. Автор вбачає проблему в іншому. Свого часу радянські ВСНІ та СНІПи будувалися на концепціях, перевірих часом, тобто на переосмислених західних урбаністичних концепціях 30—50 років минулого століття. Якщо просто порівняти часові межі, стане зрозуміло, що філософія просторового розвитку України потребує свіжих ідей.

У складноє цю проблему пришвидшення змін соціально-економічного розвитку. Для цього дослідження слід уникати якісних оцінок. Ми лише констатуємо факт — період відносної стабільності розвитку Радянського Союзу після Другої Світової війни до часу його розвалу становив понад 45 років. Поряд з тим впродовж 25 років Україна пережила набуття незалежності, формування олігархічно-кланової структури економіки, два Майдани і одну війну (АТО є фактично бойовими діями). Всі ці події супроводжувалися різкими коливаннями як економічних показників, так і соціальної стабільності.

У таких умовах у системі пріоритетів державного управління просторовий розвиток об'єктивно не міг належати до числа найважливіших. Тому друга проблема просторового планування зумовлена переважно зовнішніми чинниками. Не слід звинувачувати українських олігархів у хижацькому ставленні до просторових ресурсів і намаганні отримати особисті переваги у їх використанні — такі дії зумовлені самою природою капіталістичного (або як його сором'язливо називають, "ринкового") розвитку на етапі первинного накопичення капіталу, і на другому етапі — його перерозподілу. Пасивна поведінка суб'єктів підприємництва щодо певного ресурсу призводить не до його збереження, а лише до того, що цей ресурс захоплює інші більш агресивний суб'єкт. Ці висновки є узагальненням поглядів представників ряду економічних шкіл, починаючи від класичної економічної теорії А. Сміта і закінчуючи найсучаснішими економічними течіями постстеніанства, неокapіталізму, глобалізації, постглобалізації та ряду інших.

Для планомірного регулювання комплексним розвитком держави, з просторовим розвитком включно, має бути сформовано нову потужну економічну школу і досягнуто суспільний консенсус у методах регулювання економікою держави. На жаль, політичні гойдалки не дозволяють сподіватися на швидке вирішення проблеми таким шляхом.

Третя проблема теж не є поверхневою. Більшість українських ВУЗів спробують спростувати твердження про

¹ Футурологія (від лат. futurum — майбутнє та грец. λόγος — вчення) — наука прогнозування майбутнього, в тому числі шляхом екстраполяції існуючих технологічних, економічних або соціальних тенденцій чи спробами передбачення майбутніх тенденцій.

² Всі статті розміщені на персональному сайті автора: <http://mantsevych.in.ua>

консервацію наукових ідей збільшенням контактів з іноземними партнерами. Проте проблема полягає не стільки в арифметичних підрахунках, скільки в оцінці всієї сукупності взаємного впливу на наукових еліт. Об'єктивно оцінивши ситуацію слід зазначити, що взаємного впливу не відбувається. Відбувається участь у, переважно, грантових програмах і вимушена публікація статей у міжнародних наукових виданнях (для захисту дисертації або підтримання рейтингу). При цьому варто поррахувати кількість публікацій у виданнях зі світовими рейтингами і локалізованих виданнях, створених об'єднанням зусиль фахівців постсоціалістичного табору (включаючи країни Прибалтики та Східної Європи).

Отже, втрата комплексності у плануванні і використанні просторових ресурсів є однією з найбільших проблем, яка є узагальненням цілої низки похідних або пов'язаних проблем. Окремо варто зупинитись на проблемі застосування екстраполяції як основного методу прогнозування в сучасному містобудуванні.

Насправді, як зазначено у статті Вікіпедії про футурологію, екстраполяція — лише один з багатьох методів і технік, які використовуються при вивченні майбутнього (таких як сценарії, метод Дельфі, мозковий штурм, морфологія та інші). Футурологія також включає розгляд таких питань, як нормативні або можливі варіанти майбутнього, але її реальний внесок — це поєднання методів екстраполяції і нормативного дослідження для вивчення найкращих стратегій [2].

Нині всі усталені практики містобудівного проектування спираються саме на метод екстраполяції, як на найбільш надійний. Потреби території для розвитку населеного пункту визначаються на основі оцінки інвестиційного потенціалу, розрахунків перспективної чисельності населення, потреби у будівництві житла, розвитку соціальної та інженерно-транспортної інфраструктури. Наочним прикладом цього є витяг з ДБН Б.1.1-13:2012: "Д.1 Аналіз соціально-економічного та містобудівного розвитку території Автономної Республіки Крим, областей України, окремих частин території України (далі — регіон) здійснюється за системою індикативних показників, які характеризують існуючий потенціал розвитку та розкривають досягнутий ними рівень соціально-економічного, екологічного та планувального розвитку. Поєднаний аналіз блоків і груп цих показників забезпечує виявлення існуючих у регіоні проблем розвитку і є підґрунтям для розроблення заходів з їх вирішення" [7, с. 22].

Все правильно. Тільки з поля зору випадає ряд факторів зовнішнього впливу, які проектувальники не взмозі врахувати, і не через брак професійності, а через проблеми методології.

Точка зору.

Автор вважає подальше домінування методу екстраполяції однією з найбільших загроз подальшому розвитку наукової думки у сфері просторового розвитку і просторового планування, як виду практичної діяльності.

Для більш об'єктивного розгляду даної проблеми варто звернути увагу на певне протиріччя, яке набуває все більш чітких контурів останнім часом — зростанням варіативності оточуючого світу та бажанням суб'єктів управлінської діяльності отримати якомога більш чітке розуміння перспективи. Технічна енциклопедія наводить таке визначення: варіативність полягає в тому, що існуюча реальність відбивається в структурі інформаційного середовища незліченну безліч разів, що створює незліченну безліч таких віддзеркалень, які існують незалежно один від одного [3].

Відомий футуролог Е. Тоффлер наголошує на втраті сучасним світом однозначності сприйняття навіть реальних подій, які відбуваються в поточному часі. Майбутні події можуть прогнозуватись виключно на багатоваріантній основі [1, с. 110]. Один програміст знищує двадцять робочих місць у традиційних галузях і створює нові. Але ніхто не може більш-менш надійно спрогнозувати, скільки саме нових місць буде створено і в яких сферах діяльності. В той же час сучасні експериментальні розробки дають підстави говорити про нові методи та інструменти програмування, які дозволяють створювати програми забезпечення практично без участі живої людини. Про це свідчить переклад статті "Що відбудеться, коли

боти почнуть писати код замість людей?" [4]. Тобто ми стоїмо на порозі нової реальності, коли комп'ютери зможуть створювати комп'ютери без втручання людини, і програмісти, яких звинувачували у знищенні робочих місць, самі стоятимуть на порозі масового безробіття.

У статті Н. Києні "Как будет жить мир без работы в эпоху роботов" [6] розглянуто наслідки зникнення робочих місць на прикладі американського міста Янгстаун (штат Огайо). Його сталеливарний завод відмінно працював, зробивши доходи городян справді високими. Однак після закінчення Другої світової війни виробництво сталі в Америці поступово почало переміщатися за кордон. У 1977 році оголосили про закриття заводу. За п'ять років місто втратило 50 000 робочих місць і дохід в \$ 1,3 млрд. У Янгстауні почалася локальна економічна, культурна і психологічна депресія. Всього за 10 років рівень домашнього насильства виріс у декілька разів, однією з основних причин смерті стали самогубства, а кількість пацієнтів психіатричної лікарні зросла в три рази.

Ці загрози статистичні викладки можуть торкнутися будь-якої галузі. Питання навіть не в тому, що буде в майбутньому, а в тому, що відбувається зараз, і що ми повинні передбачити у своїх прогнозах розвитку міст, особливо враховуючи структуру господарського комплексу України.

Така невизначеність з ключовим показником розрахунку перспективної чисельності населення, професійної орієнтації та рівня доходів робить будь-який прогноз майбутнього стану населеного пункту чи регіону малопридатним для практичного застосування. Ті види діяльності, які нещодавно здавалися рушіями прогресу і світлим майбутнім, виявляються гальмом і обтяженням системи соціального забезпечення. Економісти в світі фіксують те, що галузі, які ми традиційно вважали локомотивами розвитку (у другій половині ХХ-го століття), такі як виробництво металу, автомобілебудування, текстильна галузь, телеком, банкінг, маркетинг — сьогодні такими не є. Вони вже не становлять в жодному вимірі ядро нової економіки, що формується [8].

Варто звернути увагу на дещо більш делікатне використання терміну варіативності Е. Тоффлером на відміну від технічної енциклопедії. Він її тлумачить як багатоваріантність існуючої реальності, що відбивається в структурі інформаційного середовища, виключивши слова про незліченну кількість разів. Ключовими словами є багаті і незліченне.

Сформулювати конкретну програму дій на основі незліченної безлічі варіантів неможливо навіть з технічної точки зору. На відміну від цього багатоваріантність передбачає певні алгоритми оптимізації кількості варіантів, придатних для подальшого опрацювання.

Ще одним цікавим вираженням сучасних поглядів є ідея Г. Почепцова щодо виникнення в сучасному інформаційному просторі множини правд. Сутність ідеї полягає в тому, що одна і та ж реальна подія сприймається множиною суб'єктів абсолютно по різному, залежно від джерела інформації, набутого життєвого досвіду, освіти, місця в суспільному просторі та багатьох інших факторів [5]. Г. Почепцов формулює думку про згортання правди в одну точку, коли правда і неправда перетворюються у єдину інформаційну подію.

Виходячи з цієї теорії можна перекласти її у сферу просторового розвитку — будь-який прогноз майбутнього стану міста або регіону, зроблений високопрофесійним колективом, і прожект невігласа можуть мати однаково суспільну вагу в залежності від аудиторії, ораторських здібностей доповідача та можливостей залучення на свій бік засобів масової інформації (чи дезінформації).

Можна і далі продовжувати цікавий екскурс сучасними теоріями, проте завданням цієї статті є визначення просторового планування як інструменту прогнозування. Поєднання зазначених ідей у єдиному контексті просторового аналізу може звести дослідника у безвихідь. Тому виникає нагальна потреба у формулюванні ключових визначень сучасного просторового розвитку, таких як мета, основні завдання, очікувані результати таке інше, тобто стандартний набір атрибутів наукового дослідження. Відмінність полягає лише у базових підходах до вивчення проблеми на основі мінливості сучасного світу.

А це виводить на перший план дві важливі методологічні проблеми:

1) перехід просторового планування від екстраполяційного методу прогнозування майбутнього стану території на багатоваріантний;

2) формування інструментарію роботи з багатоваріантністю як стандартним середовищем.

Слід наголосити, що багатоваріантність не може тлумачитися довільно. Ми можемо зануритися в безліч варіантів, а це фактично означає відсутність рішення. Тому важливо напрацювати технологію пофакторного аналізу множини варіантів і виділення тих, які є носіями можливих рішень. Такий шлях веде нас в теорію ігор. Зважаючи, що мало хто з сучасних професійних проектувальників містобудування знає про існування такої математичної теорії, і майже ніхто її не розуміє, цей шлях є доволі сумнівним з наступних причин:

по-перше, результат розроблення документації з просторового планування має бути розрахований на сприйняття не тільки фахівцями, але й пересічними громадянами, інакше він втрачає суспільну цінність;

по-друге, суспільство не може собі дозволити розкіш перервати процес територіального розвитку на час, який знадобиться для пошуку або підготовки мінімальної кількості продуктивних фахівців, з наступними витратами часу для напрацювання прийнятної технології підготовки і прийняття рішень в сфері просторового планування.

Варто розуміти, що зазначені проблеми не є суто українськими. В тій чи іншій мірі вони притаманні більшості країн світу. З цього випливає, що вирішення проблеми лежить у площині інтернаціонального наукового простору і може бути розв'язане об'єднанням зусиль багатьох науковців.

Можливі шляхи вирішення проблеми.

Перед тим, як намагатися знайти вихід зі складної ситуації, варто більш чітко окреслити контури проблеми. На думку автора, найбільшою уваги заслуговують такі аспекти:

1) невідповідність задач і інструментарію полягає в тому, що від документації з просторового планування очікують прогноз стану певної території (країни, регіону) або населеного пункту на віддалену перспективу (двадцять років), а галузеві програми більш-менш надійно дають прогноз розвитку на період один-три роки (у виключних випадках прогноз охоплює десятирічний період і тільки по розрізних показниках);

2) комплексність розгляду проблем (демографія, транспорт, соціальна та інженерно-транспортна інфраструктура, інвестиційні можливості, екологія тощо) потребує наявності високого рівня розуміння проблематики галузевих програм, але таких фахівців в готовому вигляді не випускає жодний ВУЗ (в найкращому університеті ім. Т.Г. Шевченка читають курси з відповідних дисциплін, що дають лише базові знання);

3) вибухове вторгнення математичних методів обробки інформації з просторового планування потребує перегляду цілої низки принципів підходів до формування змісту, складу видів документації, витрат часу на розробку відповідних розділів, набору фахівців, які залучаються до такої роботи, та формулювання вимог до кінцевого продукту.

Доцільно звернути увагу на перший аспект детальніше. Проблема використання даних суміжних сфер суспільних відносин та показників розвитку галузей давно непокоїть автора з погляду на відповідальність за достовірність таких даних і показників, а також можливості використання такої інформації у просторовому проектуванні як вихідних даних. У разі відсутності надійного прогнозу по ключовим показникам відповідальність за узагальнене рішення щодо просторового розвитку все одно покладається на розробників документації. Таким чином, прогалини методології прогнозування або небажання галузевих підрозділів брати на себе відповідальність за прогноз за межами 3—5 — річного періоду переносяться на проектну організацію, яка розробляє відповідну документацію з просторового планування, і вона автоматично стає винною у всіх прорахунках і відхиленнях від прогнозних показників.

Про зазначену проблему не говорять у широкому загалі через досить парадоксальну ситуацію — документа-

ція з просторового планування практично не цікавить органи самоврядування як інструмент фактичного управління територіями. Досить часто документація потрібна для легітимізації рішень, до прийняття яких проектувальники не мають жодного відношення. Фактично відбувається узаконення сумнівних або протиправних рішень органів місцевого самоврядування, прийнятих в попередні роки щодо використання території населеного пункту або регіону.

Радикальна невідповідність наявних можливостей і завдань, які потрібно вирішити, очікувано буде викликати значний супротив певної частини фахівців, які залучені не тільки до проектування, але й до системи управління проектуванням та реалізації документації з просторового планування з різних причин. Треба бути свідомим того, що в короткий період подолати такий супротив практично неможливо, тим більше спираючись на адміністративні методи управління. Тому автор передбачає, що зміни в документації з просторового планування будуть відбуватися через поступову зміну вимог до такої документації з боку замовників.

Нині можна виділити три рівня ієрархії документації з просторового планування: державний, регіональний і місцевий. Всі три рівня документації мають фінансуватися за рахунок відповідних бюджетів. З цього кола замовників документації виключений бізнес. З огляду на це, можливих шляхів вирішення проблеми може бути два:

1 — зверху-вниз, коли держава, яка є замовником Генеральної схеми планування території України, формулює відповідні вимоги при підготовці завдання на проектування та наданні вихідних даних. Таким чином без радикальної і одномоментної зміни законодавства і стандартів держава подає сигнал всім іншим рівням замовників про необхідність внесення коректив у структуру і зміст документації з просторового планування, а також встановлює певні стандарти на таку зміну "де факто";

2 — знизу-вгору, коли найбільш радикально налаштовані органи місцевого самоврядування зрозуміють значне зниження практичної цінності документації, розробленої за усталеними стандартами, і почнуть самостійно шукати можливості вносити зміни в таку документацію через розширення її складу і змісту за рахунок власних ресурсів шляхом зміни завдання на проектування і зміни процедур розгляду і погодження виконаної роботи. При цьому такі відхилення від стандартів можливі як в складі звичайної роботи, так і через замовлення окремої роботи за власною ініціативою. Такі можливості в законодавстві існують. Питання тільки в тому, хто перший наважиться на такий крок.

Перший шлях є більш прийнятним, оскільки у структурі державних витрат збільшення вартості розроблення Генеральної схеми на основі лінійного (екстраполяційного) прогнозування і прогнозування на багатоваріантній основі буде відносно невеликим, а результат визначним.

Другий шлях є більш вірогідним, оскільки окремі міста вже сьогодні мають достатньо ресурсів для переходу на нові методи прогнозування. Але на заваді стає обережність щодо витрат місцевого бюджету і невизначені переваги, які може отримати таке місто. На сьогодні мало хто може переконливо довести саме практичну цінність багатоваріантної оцінки перспективи розвитку населеного пункту. Важливо розділити формальні варіанти освоєння різних напрямів при практично незмінній технології прогнозування (що здійснює і сьогодні більшість професійних колективів) та багатоваріантність як оцінка майбутнього стану всіх ключових параметрів міста в перспективі. Ця стаття присвячена проблемам багатоваріантності як множини майбутніх станів міста.

Проте головним застереженням щодо пошуку можливих шляхів запровадження нових технологій є перехід від багатоваріантної оцінки до одноваріантного тексту програми соціально-економічного розвитку міста або регіону на черговий прогнозний період. Є суттєве занепокоєння з приводу того, що зараз або в найближчий час в місцевих радах з'явиться достатня кількість депутатів, які зможуть неупереджено працювати з багатоваріантністю як нормальним середовищем для підготовки і прийняття рішень щодо просторового розвитку міста. Отже, певний період часу проектувальники будуть стикатись з проблемою адаптації розширення наукової основи до-

кументації з просторового планування до повсякденних проблем життєдіяльності населеного пункту.

Одним з можливих шляхів подальшого розвитку діяльності в сфері просторового планування може бути поступове розширення містобудівних організацій на два типа:

1) консультативно-дорадчі наукові центри, орієнтовані на застосування найновіших технологій для створення футурологічних моделей і розроблення концептуальних прогнозів розвитку населених пунктів і регіонів з відповідним підбором кадрів і обладнання;

2) проектно-впроваджувальні центри, завданням яких буде адаптація концептуальних моделей до умов конкретного населеного пункту або регіону.

Проте можливі будь-які інші варіанти спеціалізації. Адже, якщо ми вже говоримо про варіабельність майбутнього, то вона розповсюджує свою дію на всі сфери суспільного життя, в тому числі і на просторове планування. Футурологія — це не вид діяльності, це спосіб мислення.

ВИСНОВКИ

1. Традиційна формула побудови прогнозу майбутнього базувалася на тезі, що основою є аналіз минулого з точки зору сучасного. Проте новітні теорії формування майбутнього включають ряд положень, які не вписуються в усталені рамки, зокрема теорія "чорних лебедів". Ігнорування подібних нестандартних рішень призводить до неспроможності фахівців передбачити можливі суттєві зміни соціально-економічного розвитку, які виникли в результаті суспільних потрясінь революційного типу.

Спроба проектних інститутів замкнутися в рамках переосмислення західних урбаністичних концепцій 30—50 років минулого століття і вибудувати на цій основі прогнози розвитку міст і регіонів у сучасних умовах видаються недієздатними. Застосування екстраполяції як основного методу прогнозування в сучасному процесі просторового розвитку приречені на провал. Процес розроблення документації потребує переходу на наукову основу і обґрунтування принципових напрямів подальшого розвитку територіальних утворень як окремої стадії виключно наукової роботи.

2. Невизначеність ключових показників розрахунку перспективної чисельності населення, професійної орієнтації та рівня доходів робить будь-який прогноз майбутнього стану населеного пункту чи регіону малопродатним для практичного застосування. Невідповідність задач і інструментарію полягає в тому, що від документації з просторового планування очікують прогноз стану певної території (країни, регіону) або населеного пункту на віддалену перспективу (двадцять років), а галузеві програми більш-менш надійно дають прогноз розвитку на період один — три роки (у виключних випадках прогноз охоплює десятирічний період і тільки по розрізних показниках).

Запровадження нового підходу до розроблення документації з просторового планування як двохстадійного процесу з виділенням наукового обґрунтування на першому етапі породжує низку суто формальних проблем:

— процедура затвердження наукового звіту як основи для проектно-стадій та відповідальність розробників і експертів за результати наукового дослідження;

— повноваження органу місцевого самоврядування у розгляді наукового звіту як представницького, а не наукового органу;

— можливість застосування слабоформалізованих наукових концепцій у практичній повсякденній практиці органів управління і відповідальність за імплементацію наукових теорій у сферу матеріального світу (фінанси, ресурси, населення, виробництво тощо).

3. Зміна якості документації з просторового планування має бути продиктована потребою в ній. Змінювати потрібно не статус і не зміст документації, а можливості її використання для пошуку суспільного консенсусу у використанні просторового ресурсу. Зараз документація часто використовується для надання видимості правомочності відхиленням від раніше затвердженої містобудівної документації і норм законодавства. Не має значення, на якій методологічній основі і з використанням яких найсучасніших технологій вона розроблена. Важливим є інше — чи може місцева влада робити з територіальними ре-

сурсами те, що вона вважає за доцільне, але з чим не згодна громада?

Перехід просторового планування від екстраполяційного методу прогнозування майбутнього стану території на багатоваріантний потребує не тільки наукового вирішення проблеми, але й пошуку політичних рішень. Формування інструментарію роботи з багатоваріантністю як стандартним середовищем передбачає готовність до його сприйняття не тільки розробників, але й споживачів таких наукових ідей.

Література:

1. Тоффлер Э. Шок будущего: Пер. с англ. / Э. Тоффлер. — М.: ООО "Издательство АСТ", 2002. — 557, [3] с. — (Philosophy).

2. Вікіпедія [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (Accessed 05 February 2017).

3. Технічна енциклопедія TechTrend [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://techtrend.com.ua/index.php?newsid=17297> (Accessed 10 February 2017).

4. Pierno A. What happens when bots start writing code instead of humans / Andrew Pierno, Zuma Ventures // November 26, 2016 2:10 PM [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://venturebeat.com/2016/11/26/what-happens-when-bots-start-writing-code-and-web-development-dies/> (Accessed 12 May 2017).

5. Почепцов Г. Сегодняшний мир столкнулся с новой технологией — "множественностью правд" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://hvylya.net/analytics/tech/y-mir-stolknulsya-s-novoy-tehnologiyemnozhestvennostyu-pravd.html> (Accessed 21 May 2017).

6. Киеня Н. Как будет жить мир без работы в эпоху роботов [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://hvylya.net/analytics/tech/kak-budet-zhit-mir-bez-rabotyiv-epohu-robotov.html> (Accessed 25 May 2017).

7. Державні будівельні норми України. Склад та зміст містобудівної документації на державному та регіональному рівнях. ДБН Б.1.1-13:2012. Видання офіційне. — К.: Мінрегіон України, 2012.

8. Промская Н. Технологическое предпринимательство — современные вызовы и мировые тенденции [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://hvylya.net/analytics/economics/tehnologicheskoe-predprinimatelstvo-sovremennyye-vyzovy-i-mirovyie-tendentsii.html> (Accessed 28 May 2017).

References:

1. Toffler, E. (2002), *Shock budushego* [Shock of the future], Izdatel'stvo AСТ, Moscow, Russia.

2. Wikipedia (2017), available at: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (Accessed 15 Nov 2017).

3. TechTrend (2017), "Variability", available at: <http://techtrend.com.ua/index.php?newsid=17297> (Accessed 15 Nov 2017).

4. Pierno, A. and Ventures, Z. (2016), "What happens when bots start writing code instead of humans", available at: <http://venturebeat.com/2016/11/26/what-happens-when-bots-start-writing-code-and-web-development-dies/> (Accessed 15 Nov 2017).

5. Pocheptsov, H. (2016), "Today's world is faced with a new technology — the "multiplicity of truths", available at: <http://hvylya.net/analytics/tech/y-mir-stolknulsya-s-novoy-tehnologiyemnozhestvennostyu-pravd.html> (Accessed 15 Nov 2017).

6. Kienja, N. (2015), "How the world will live without work in the era of robots", available at: <http://hvylya.net/analytics/tech/kak-budet-zhit-mir-bez-rabotyiv-epohu-robotov.html> (Accessed 15 Nov 2017).

7. Ministry of Regional Development (2012), *Derzhavni budivel'ni normy Ukrainy. Sklad ta zmist mistobudivnoi dokumentatsii na derzhavnomu ta rehional'nomu rivniakh*. DBN B.1.1-13:2012 [State building regulations of Ukraine. Composition and content of urban planning documentation at the state and regional levels], Ministry of Regional Development, Kyiv, Ukraine.

8. Promskaja, N. T. (2017), "Technological entrepreneurship — current challenges and global trends", available at: <http://hvylya.net/analytics/economics/tehnologicheskoe-predprinimatelstvo-sovremennyye-vyzovy-i-mirovyie-tendentsii.html> (Accessed 15 Nov 2017).

Стаття надійшла до редакції 14.11.2017 р.